

به بی کرانگی دریا
«نگاهی به وسعت گفتمان‌های توصیفی حزین لاهیجی»

دکتر رضا کیانی

(مدرس دانشگاه فرهنگیان و دبیر آموزش و پرورش)

دکتر فاروق نعمتی

(دانشیار دانشگاه پیام نور)

دکتر گودرز کاکاوندی

(مدرس دانشگاه فرهنگیان و دبیر آموزش و پرورش)

سرشناسه	:	کیانی، رضا، ۱۳۵۶-
عنوان و نام پدیدآور	:	به بی‌کرانگی دریا: نگاهی به وسعت گفتمان‌های توصیفی حزین لاهیجی/رضا کیانی، فاروق نعمتی، گودرز کاکاوندی.
مشخصات نشر	:	کرمانشاه: انتشارات کلمات، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۷۰ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۲-۵۶۸۱-۶۲۲-۴۰۰
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه.
عنوان دیگر	:	نگاهی به وسعت گفتمان‌های توصیفی حزین لاهیجی.
موضوع	:	حزین، محمد علی بن ابی طالب، ۱۱۰۳ - ۱۱۸۰ ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	:	شعر فارسی -- قرن ۱۲ ق. -- تاریخ و نقد -- Persian poetry ۱۸th century -- History and criticism وصف (Description) (Rhetoric) طبیعت‌گرایی در ادبیات Naturalism in literature
شناسه افزوده	:	نعمتی، فاروق، ۱۳۶۲-
شناسه افزوده	:	Nemati, Farooq
شناسه افزوده	:	کاکاوندی، گودرز، ۱۳۶۲-
رده بندی کنگره	:	PIR۶۶۷۲
رده بندی دیویی	:	۸۱۵/۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۷۰۵۹۱۴
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیبا



به بی‌کرانگی دریا

«نگاهی به وسعت گفتمان‌های توصیفی حزین لاهیجی»

مولفان: دکتر رضا کیانی - دکتر فاروق نعمتی - دکتر گودرز کاکاوندی

ناشر: کلمات

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰

تیراژ: ۵۰۰

قیمت: ۸۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۲-۵۶۸۱-۶۲۲-۴۰۰

مراکز پخش و فروش:

۱- مرکز شماره یک: تهران خیابان انقلاب- روبروی دانشگاه تهران - مجتمع

فروزنده- طبقه اول- شماره ۴۰۶- تلفن: ۰۲۱۶۶۹۵۴۴۰۴

۲- مرکز شماره دو: تهران - خیابان پاسداران- میدان هروی- بوستان نهم- پلاک

۲۷- تلفن: ۰۲۱۲۲۵۱۷۲۵۸

فهرست مطالب

۷.....	پیشگفتار مؤلفان
۹.....	گفتار اول: نگاهی اجمالی به «سبک هندی» و شاخص‌های ادبی سروده‌های حزین لاهیجی
۱۷.....	گفتار دوم: مضمون‌پردازی و ابزارهای معنی‌آفرینی در گفتمان‌های وصفی
۱۸.....	نگاهی به محورهای موضوعی گفتمان‌های وصفی حزین لاهیجی
۳۵.....	بُنیادهای وصفی در گفتمان‌های غنایی و تغزلی حزین لاهیجی
۳۹.....	اسباب گرایش حزین به توصیف طبیعت
۴۰.....	شبیه‌سازی عناصر طبیعت با اعضای معشوق
۴۵.....	غم غربت و شور وطن
۴۹.....	رذپای علاقه به وصف در اغراض مختلف شعری
۵۳.....	جاذبه‌های طبیعی و آفرینش‌های ساعرائه
۵۷.....	گفتار سوم: اشکال گفتمان‌های وصفی در سرودهای تغزلی حزین
۵۹.....	پیوند دو مفهوم حسی با یکدیگر [= وصف نقلی]
۶۳.....	وصف پندارینه یا درون‌نما [= وصف وجدانی]
۷۱.....	انتقال از امور حسی به پدیده‌های مادی [= وصف مادی]
۷۶.....	گفتار چهارم: توصیف پدیده‌های زمینی و فرا زمینی در گفتمان‌های حزین لاهیجی
۷۶.....	تصویرسازی با پدیده‌های آسمانی
۷۸.....	ماه
۸۵.....	خورشید [= آفتاب]
۹۲.....	«سُها»
۹۴.....	شعری [= شباهنگ]
۹۵.....	زهره [= ناهید]

۹۶.....	ثریا [= خوشه پروین]
۹۷.....	عطارد
۹۸.....	سیاره کیوان [= زحل]
۱۰۰.....	جوزا [= دو پیکر]
۱۰۳.....	تصویرسازی با عناصر چهارگانه طبیعت
۱۰۷.....	آتش
۱۱۴.....	باد
۱۲۴.....	آب
۱۳۲.....	خاک
۱۴۰.....	مضمون پردازی و تصویرآفرینی با نباتات
۱۴۱.....	نمادهای تصویری و توصیفی نباتات در سروده‌های حزین
۱۴۳.....	سرو
۱۴۷.....	شمشاد
۱۴۸.....	نرگس
۱۵۳.....	ارغوان
۱۵۴.....	گلنار
۱۵۷.....	سوسن
۱۵۹.....	آبنوس
۱۶۰.....	بید
۱۶۲.....	بادام
۱۶۴.....	پسته
۱۶۵.....	حنظل
۱۶۵.....	سمن
۱۶۶.....	کاه
۱۶۷.....	نیلوفر
۱۶۸.....	مغیلان

۱۶۸.....	ریحان.....
۱۷۰.....	بنفشه.....
۱۷۳.....	نمادهای توصیفی و تصویری ابزارهای جنگی با مضامین تغزلی در سروده‌های حزین.....
۱۷۹.....	گفتار پنجم: روابط بینامتنی قرآن کریم با گفتمان‌های عرفانی حزین.....
۱۸۱.....	جلوه‌های بازیافت «متن غایب» بر پیکره‌ی «متن حاضر» در گفتمان‌های توصیفی.....
۱۸۳.....	توشه‌گیری حزین لاهیجی از آیات قرآنی در القای گفتمان‌های عرفانی.....
۱۸۴.....	«تجلی» و «عینیت عرفانی».....
۱۸۷.....	قُرب.....
۱۸۸.....	توکل.....
۱۸۹.....	فنا.....
۱۹۰.....	صبر و استقامت.....
۱۹۱.....	رجا.....
۱۹۲.....	رویکردهای قرآنی- عرفانی گفتمان‌های حزین به «معاد» و «قیامت».....
۱۹۶.....	موسیقی قرآن در قاب گفتمان‌های عرفانی.....
۱۹۹.....	ولایت عرفانی حضرت علی ^(ع) در گفتمان‌های توصیفی.....
۲۰۱.....	نمادینگی عرفانی «خضر» در گفتمان‌های توصیفی.....
۲۰۳.....	تاویل عرفانی «کُن فیکون» در گفتمان‌های توصیفی.....
۲۰۷.....	گفتار ششم: اثرپذیری از احادیث و روایات در گفتمان‌های توصیفی حزین.....
۲۰۷.....	اثرپذیری واژگانی.....
۲۰۹.....	اقتباس و تضمین.....
۲۱۰.....	حلّ یا تحلیل.....
۲۱۳.....	گفتار هفتم: گفتمان‌های عربی حزین در شکوه از مفارقت یاران.....
۲۱۶.....	گفتار هشتم: تجلی «طور» و آیه رؤیت در گفتمان‌های عرفانی.....
۲۲۳.....	گفتار نهم: جلوه‌های توصیفی مسیح ^(ع) در گفتمان‌های حزین.....
۲۲۷.....	گفتار دهم: جلوه‌های توصیفی منصور حلاج در گفتمان‌های عرفانی.....
۲۳۲.....	گفتار یازدهم: جلوه‌های توصیفی جمشید در گفتمان‌های توصیفی.....

پیشگفتار مؤلفان

بخش عظیمی از ادبیات هر سرزمینی، ماهیتی «توصیفی» دارد. در واقع، توصیفات هنرمندانه شاعران و نویسندگان از «خود»، همگام با بهره‌مندی هدفمند از ابزاره‌هایی نظیر «طبیعت خدادادی» و «شخصیت‌های جریان‌ساز ادبی، دینی و عرفانی» و «کهن میراث‌های مکتوب» همچون قرآن و احادیث، از جمله درون‌مایه‌های ارزش‌مندی است که ادبیات را عمق و غنایی خاص بخشیده است.

در عرصه طبیعت‌گرایی، شاعران پارسی‌زبان بزرگی همچون رودکی، منوچهری و عنصری از دوره آغازین شعر ایران، توصیف‌گر زیبایی‌های طبیعت بوده‌اند و به‌نوعی می‌توان گفت آغازگر آن بوده‌اند. نوآوری‌های بکر این شاعران در وصف شب، روز، صبح، غروب، باغ و بستان، زمین و آسمان و فصل‌ها و... گویای انس و آلفتی است که با محیط پیرامون داشته‌اند. وصف طبیعت در دیگر دوره‌های ادبی نیز با وجود فراز و نشیب‌های بسیار، همچنان به راه خود ادامه داده و هیچ‌گاه از حرکت باز نمانده و به رکود گرفتار نیامده است.

توصیف از «خود» را نیز در آثار شاعران گذشته تا به امروز با زمینه‌های متعدد مضمونی نظیر شرح و بیان غم‌ها و شادی‌ها مشاهده می‌کنیم. در این راستا، بخش عمده‌ای از رباعی‌ها، دوبیتی‌ها، غزلیات، شکواییه‌ها و حبشیه‌های شاعران در هر برهه‌ای از زمان، تفسیر و توصیفی از «من»‌های شاعرانه بوده است. شاعران با محور واژگان، این «من» و «خود»‌های آدمی را آن‌چنان صورت‌گری نموده‌اند که با وجود تکرار شدن‌ها، هیچ‌گاه تکراری دیده نشده‌اند و گویی دست‌نخورده و دل‌پذیر باقی مانده و طراوت و شادابی خود را حفظ نموده‌اند.

از سوی دیگر، در کنار تأثیرپذیری شاعران و نویسندگان از شخصیت‌های جریان‌ساز ادبی، دینی و عرفانی، زبان و ادب پارسی در گذر زمان، همواره با قرآن و حدیث پیوندی تنگاتنگ داشته است و بخشی از عالی‌ترین مضامین شاعرانه به پشتوانه محکم آیات قرآنی و احادیث قدسی و نبوی به سُریش درآمده است.

حزین لاهیجی از جمله شاعران وصف‌پرداز در ادبیات سبک هندی است که تلاش در جهت برقراری پیوند میان انسان و محیط پیرامون، از مضامین پُرکاربرد و مورد علاقه در سرایش‌های او است که حس هم‌ذات‌پنداری و یگانگی با طبیعت را به خوانندگان شعرش تلقین می‌نماید. هر یک از عناصر طبیعت در نزد این شاعر، در قالب گفتمان‌های توصیفی،

بیش‌تر بار نگاه عاشقانه را به دوش می‌کشند؛ نگاهی که در عمق آن، بارقه‌های عرفانی موج می‌زند و پیوند عمیق مقولهٔ عشق با طبیعت و عناصر موجود در آن را بازتابی زوهرانی می‌دهد. البته این موضوع به همین حد، محصور نمی‌نماند و سروده‌های وصفی حزین لاهیجی، مضامین متنوعی را در بر می‌گیرد. از شرح و تصویر احوال باطنی و امور انتزاعی گرفته؛ تا توصیف ویژگی‌های معشوق؛ و از الگوبرداری از شخصیت‌های دینی و عرفانی و ادبی گرفته؛ تا تأثیر از آموزه‌های قرآنی و احادیث قدسی؛ اما بخش عمده‌ای از گفتمان‌های توصیفی این شاعر؛ حتی گفتمان‌هایی که صبغهٔ قرآنی دارند، به پشتوانهٔ وصف طبیعت و محسوسات عالم ماده است. شاعر در این نوع گفتمان‌ها، از طریق مشاهدات مستقیم و عینی، پاک‌ترین ویژگی‌های مظاهر و مناظر طبیعی را به نظم درآورده و آن را در تار و پود کلام وحی و احادیث جانمایی می‌نماید. وی در تمام این گفتمان‌ها با ذهن و زبان هنری، تصاویری از طبیعت ارائه داده که از نمونه‌های درخشان تصویرسازی در شعر فارسی است. هر یک از این تصاویر، حامل ذهنیت غنایی حزین نسبت به طبیعت و عناصر آن و در نهایت، پیوند با دیگر مضامین مورد علاقه وی می‌باشد.

بنابراین، تأمل در سُرایش‌های حزین لاهیجی گویای آن است که وی به توصیف طبیعت، به‌عنوان موضوعی مستقل در سرودن اشعارش اهتمام چندانی نداشته؛ بلکه بیش‌تر در لابه‌لای حکایت‌های منظوم، توصیف شخصیت‌ها، گفتمان‌های عارفانه و عاشقانه و حتی در ضمن تأثیر از قرآن و حدیث به طبیعت نظر داشته است. با این وجود، همین حد از تصویرپردازی‌های وی به پشتوانهٔ طبیعت و توصیف عناصر موجود در آن، به معنای آفرینش تابلوهای هنری، با واژگان متنوعی است که همگی از قاموس بی‌کریان پیرامون اقتباس شده‌اند و با مضامین «دینی»، «عرفانی»، «عاشقانه» و... درآمیخته‌اند.

نویسندگان

زمستان ۱۴۰۰